

BOBURIY HUKMDOR MIRZO ABDULQOSIMNING VOJEAVIY HAYOTI VA
UNING IJODKOR SIFATIDAGI MAHORATI

Muxammadova Maxbuba Mo‘minovna

Buxoro davlat universiteti o‘qituvchisi
mahbuba93muhammadova@mail.com

Anotatsiya: maqolada boburiy hukmdor Mirzo Abdulqosimning vojevaviy hayoti va uning ijodkor sifatidagi mahorati teran yoritilgan. Aka-ukalar Komron va Humoyun orasidagi kelishmovchiliklar sabab uzoq muddat mahbus sifatida saqlangan Mirzo Abdulqosimning hayoti, o‘ziga xos shijoati hamda go‘zal ijodi Nisoriy tomonidan e’tirof etilgan.

Kalit so‘zlar: “Muzakkiri ahbob”, Mirzo Abdulqosim, Gvilyor, ma’shuqa, istig‘no

Hasanxoja Nisoriy “Muzakkiri ahbob”dan Zahridin Muhammad Boburning she’r yozishga iqtidori bor bo‘lgan faqat bitta nabirasigagina o‘rin bergan. Bu Komron Mirzoning farzandi Mirzo Abdulqosimdir.

Hazrat Alisher Navoiy 459 tab’ ahli haqida ma’lumot berilgan “Majolis-ul nabois”ning faqat uch-to‘rt maqolasidagina ijodkorning tashqi qiyofasidagi go‘zallikka o‘quvchi e’tiborini tortadilar. Alisher Navoiy tazkiraning ikkinchi majlisida shox Abulqosim Bobur homiyligida kamolot kasb etgan, asli Turshiz viloyatidan bo‘lgan Mavlono To‘tiy haqida yozadilar: “Yaxshi shakllik va yaxshi xulqlik yigit erdi”. [3;38] “Majolisun- nabois”ning uchinchi majlisida mashhadlik shoir Mavlono Moniyga bag‘ishlangan ixcham maqolaning esa ibtidosida ham, xotimasida ham husn ta’rifi ulug‘ mutafakkir nazaridan soqit qolmagan: “Sohibjamol va zarif va ra’no yigitdur... chun husni bor, husnixati va husni kalomi dog‘i bor, har ne qilsa anga tegar”. [3;83]

“Majolisun-nafois”ning temuriy ijodkorlarga bag‘ishlanib, yigirma ikki tab’ ahli haqida ma’lumot berilgan yettinchi majlisidagi o‘n oltinchi maqolasi ham ijodkorning tashqi go‘zalligi tasviriga bag‘ishlangan so‘z bilan boshlangan: “Sulton Badiuzzamon Mirzo – husnu surat va husni siyrat bila orasta va jamoli zohiriy va kamoli botiniy bila pirosta yigitdur”. [3;169] “Majolisun-nafois”da xo‘b tab’liq, tez idroklik, qaviy hofizalik, sho‘x zehinlik, shikasta nafsliq, tavozu’ va ta’zimlik, darveshvas, yaxshi axloqlik, parhezkor va murtoz, pisandiyda atvorlik, odamiysheva, salim tab’, pok zehin, pisandiyda zotlig‘, hamida sifotlig‘, karimul-axloq, saxiy va ayyosh, hunarparvar, xush muhovara, xushtab’ va dardmand, shirin adolig‘, natoyiji tab’da el ko‘ngliga marg‘ub, zarif va ra’no kabi ijod ahli tarifiga yo‘naltirilgan o‘nlab sifatlashlar mavjud. Shunday go‘zal sifatlarga loyiq ko‘rilgan ijodkorlarning surati ham siyratiga mos kelishi ulug‘ Navoiyning talqinlaridan anglashilib turadi. Ammo bevosita ochiq-oshkor ijodkorning tashqi ko‘rkamligi tasviri bilan boshlangan maqolalar “Majolisun-nafois”da juda kam. Shunday uslubiy jilo “Muzakkiri ahbob”da ham kuzatiladi. “Mirzo Abdulqosim bin Komron podshohning muqaddas yodi” sarlavhasi ostidagi maqolaning alifbosi surat tasviri bilan boshlanadi: “Xushsurat va xushxulq podshozodadur”. [2;67] Hasanxoja Nisoriy Abdulqosim Mirzoning avval tashqi go‘zalligini alohida ta’kidlab, keyin uning hamida axloq sohibi ekanligiga o‘quvchi e’tiborini

tortgan. Uch kalimadan iborat ixcham jumlaning avvalida "xushsurat" so'zining, undan keyin "xushxulq" so'zining raqam qilinishi yuqoridagi mantiqdan kelib chiqqan. Hazrat Alisher Navoiy ham, Hasanxoja Nisoriy ham tashqi ko'rinishi, jismoniy qiyofasi boshqalardan keskin ajralib turadigan tab' ahliga nisbatan shunday poetik usulni qo'llaganlar.

Odamning siyrati, ma'naviy, ruhiy go'zalligi bir qarashdayoq nazarga tashlanmaydi. Uning suratidagi, tashqi qiyofasidagi go'zallik belgilari esa birinchi qarashdayoq inson dilidagi qulfga kalit soladi, uni sehrlyadi. O'ziga jazb etadi. Shuning uchun "Majolisun-nafois"da Sulton Badiuzzamon Mirzoga bag'ishlangan maqolani boshlab beruvchi birinchi kalima "husni surat" bo'lsa, Mirzo Abdulqosim ta'rifida Hasanxoja Nisoriy dilida ochilgan birinchi kalima "xushsurat" bo'lgan.

Xullas, Hasanxoja Nisoriy talqinicha, Mirzo Abdulqosim suratan va siyratan Zahridin Muhammad Boburning zurriyotlari ichida go'zallik namunasi bo'lgan.

Hasanxoja Nisoriy talqinlaridan ayon bo'ladiki, Alloh taolo Mirzo Abulqosimga mamlakatni olib uni boshqarish uchun yetarli aql va farosatlilik iqbolini, yoqimli siyratu fazilatlarining barchasini bergan: "Maqsadi hosillik va riyosat asari baxtli toleidan ko'rinib, mamlakat olishlik va aqlu farosatlilik iqboli yetuk xulq-atvoridan bilinib turibdi". [2;67]

"Muzakkiri ahbob"dan keltirilgan iqtibos mantig'idan muallifning o'z zamonasi shohlarida ko'rishni istagani – fazilatlar aniq nazarga tashlanadi: niyati to'g'rilik va maqsadi aniqlik, to'g'ri siyosat yurita olish, baland tolelilik, mamlakat olish va uni saqlay bilish, yetuk aqlu farosat va yoqimli xulq-atvor sohibi bo'lmoq. "Muzakkiri ahbob" muallifi yuksak husnu rag'bat bilan qaragan shahzodaning o'z iqtidorini namoyon qilishiga siyosiy vaziyat yo'l bermagan. U Gvilyorda mahbus sifatida saqlangan: "Hind shaharlari ichida mustahkam qo'rg'on va mahkam qal'a bo'lmish Gvilyorda mahbus bo'lib, misra: "guftori sabab bulbullardek qafas ichra" tutqun qolgan". [2;67]

Ma'lumki, aka-uka Humoyun Mirzo va Komron Mirzo o'rtasidagi toj-taxt talashishlar podsho akaning farmoni bilan ukaning ko'ziga mil tortish fojiasi bilan intiho topgan. Hindiston mamlakati hukmronligi uchun aka-ukalar orasida kechgan bunday keskin siyosiy voqealar ularning farzandlari, jumladan, Komron Mirzoning o'g'li Mirzo Abdulqosim taqdirida ham o'zining qora izlarini qoldirgan. U podshoh amakisining farmoniga bo'ysunishiga majbur bo'lgan. Gvilyor qal'asining tazkirada berilgan tasviridan ayon bo'ladiki, Mirzo Abdulqosim u yerda qattiq nazorat ostida saqlangan.

Hazrat Alisher Navoiy yozadilar: "Odamiyning yaxshirog'i uldurkim, porso va pok bo'lg'ay va haq so'zin ayturda bevahmu bok bo'lg'ay". [3;120] Mirzo Abdulqosimning qamoqda saqlanishiga bir tomondan Humoyun Mirzo va Komron Mirzo o'rtasidagi hokimiyat talashishlar, qonli nizolar sabab bo'lsa, ikkinchi tomondan o'zining dadilligi, haqiqatni, rost so'zni aytishda jur'atliligi, qo'rqmasligi va eng asosiysi nodir iste'dod sohibi ekanligi sabab bo'lgan ko'rinadi. Chunki Hasanxoja Nisoriy so'z orasida "Guftori sabab bulbullardek qafas ichra tutqun qolgan" misrasini qistirib o'tgan. [2;67]

Ota-bobolari e'tiqod qo'ygan naqshbandiya tariqati talablariga Abdulqosim Mirzo har qanday vaziyatda ham chin ixlos bilan amal qilgan. Hazrat Bahouddin Naqshbandning "Hushi dar dam" rashhasi mohiyatiga ko'ra, inson hayotining har on, har bir lahzasi ogohlik bilan kechmasa, inson qalbini zang bosib qoladi. Lahzalar Alloh yodi, Alloh fikri, Alloh zikri

bilan ma'rifat xirmonini bunyod etishga sarflangandagina inson umri behuda ketmaydi. Abdulqosim Mirzo mustahkam va mahkam (yopiq) qal'a Gvilyorda tutqunlikda saqlangan, "ammo shunga qaramasdan kamol kasb etmoq va taraqqiy topmoqqa mashg'ul bo'lgan va sharif vaqtini oye' ketkazmagan", maftunkor g'azallar yozgan. Hasanxoja Nisoriy Abdulqosim Mirzo ijodidan ikki g'azal matla'ini namuna sifatida keltirgan:

Nadorad kas zi xubon soidy k-on nozanin dorad,
Zi xubi onche boyad mohi man dar ostin dorad [2;67]

Lirik qahramon ma'shuqa go'zalligini zo'r zavq va shavq bilan tasvirlagan. Xususan, ko'ngil visolga tashna bo'lgan onlarda go'zalning bir husniga o'n husn qo'shilib, oshiqni o'z diydoriga mushtoq qilganligini satrlar mag'zidan anglash qiyin emas. "Qissasi Rabg'uziy" shahodatiga ko'ra, hazrati Havvo g'oyatda sohibjamol bo'lgan ekanlar. U kishidagi husn o'n sakkiz ming olamdagi hech bir yaratilmishda bo'lmagan. Bu go'zallik siri "Qissasi Rabg'uziy"da quyidagicha asoslangan: "Xabarda andog' kelur, izi azza va jalla ko'rkni yuz ulush qildi. To'qson to'qqizni Havvog'a berdi. Bir ulushni qamug' olamlig'larg'a berdi. Ul bir ulushni yana o'n ulush qildi. To'quzni Yusufg'a, bir ulushni olamlig'larg'a berdi". [3;19]

Ayol – go'zallik ramzi. Go'zallikka rag'bat Hazrati Odamdan meros. Odam Ato farzandlari ko'nglida otameros o'sha rog'iblik, moyillik jazava qilgan lahzada go'zallik o'zining sehrli kuchini namoyon qiladi. Oshiq ko'ziga o'zining mahbubasidan ko'rkliroq yana bir sanam aslo yo'qday ko'rinadi. Oshiqdagi rag'bat, sidqiy mayl suyuklining bir husniga ming husn qo'shadi. Oshiq ruhiyatidagi ayni holat tasviri Mirzo Abdulqosim g'azalidan ko'chirilgan matla'da o'ziga xos jiloda badiiy tajassumini topgan.

"Muzakkiri ahbob"da Mirzo Abdulqosim she'riyatidan yana quyidagi bayt keltirilgan:

Andak istig'noi u ushshoqro dilxun kunad,
Gar ba qadri husn istig'no kunad kas, chun kunad [2;68]

Mirzo Abdulqosim baytda tarhi toza tasvir va talqin yaratgan. Istig'noni husn qiymatini o'lchaydigan tarozining noyob toshiga qiyos qilgan. Ijodlor shahzoda haq. Faqat xotin-qiz zotigagina xos istig'no tabiiy namoyon bo'lgandagini go'zalning husniga husn qo'shadi. Istig'no yasama bo'lsa, har qanday go'zalning ohorini to'kadi. Istig'no ayol zotiga in'om qilingan ilohiy inoyat. Bunday inoyatni Haq subhanahu va taolo yuzdan, mingdan bir ayolga taqdir qiladi. Har qanday go'zalda kuzatilmaydigan bu g'ayri alomat Husn naqqoshining mohir qo'li bilan go'zallarning go'zali, eng baxtiyor ayol tabiatiga ra'no gulining suvi bilan bitiladi.

Ma'naviy-ruhiy go'zallikka monand jismoniy qiyofa istig'no hosilasi – nafis harakat va qiliqlar bilan uyg'unlashib, mislsiz joziba va sehr kuchini ko'rsatadi. Ko'zlarni qamashtiradi. Pokiza nazarlar undan nur, beg'ubor ko'ngillar undan quvvat oladi.

Xushtab'lik, tez idroklilik, ilmu fazlga moyillik, fozilparvarlik va hunarparvarlik Mirzo Bobur farzandlarining ko'ngliga umr bo'yi harorat bag'ishlagan, hayot yo'llarini yoritgan, ezgulikka da'vat qilgan. Ularni zakovatli ma'rifatparvar, sidqiy ilmparvar maqomiga ko'targan.

1. Ahmadovich H. S., Muminovna M. M. About Nisoriy Bobur And Humoyun //NVEO-NATURAL VOLATILES & ESSENTIAL OILS Journal| NVEO. – 2021. – С. 4753-4767.
2. Ҳасанхожа Нисорий.Музаққир аҳбоб.-Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.
3. Навоий А. Мукамал асарлар тўплами. 20 жилдлик, 13-жилд. –Тошкент: Фан, 1997.
4. Muhammadova M. HUMOYUN MIRZO NISORIY TALQINIDA: Mahbuba Muhammadova Termiz davlat universitetining mustaqil izlanuvchisi //Научно-практическая конференция. – 2021.
5. Mahbuba, Muhammadova. "Nisoriyning" Muzakkiri ahbob" tazkirasida ayrim janr va badiiy san'atlar xususiyati." *Karabük-2020*.
6. Mo'minovna M. M. SECTION: HISTORY SCIENCE //POLISH SCIENCE JOURNAL. – 2019. – С. 29.
7. Mo'minovna M. M. NISORIY DO 'ST MUHAMMAD SULTON VA UNING IJODKOR SIFATIDAGI QIRRALARI HAQIDA //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – Т. 3. – №. 29. – С. 348-350.
8. Makhbuba M. Muzakkiri Ahbob” Fable By Nisari And Its Role In Literature Studies //European Journal of Business and Social Sciences. – 2019. – Т. 7. – №. 10. – С. III-III6.
9. Sanobar A., Mahbuba M. O'LMAS UMARBEOVNING”ODAM BO'LISH QIYIN”ASARINING BADIY TAHLILI //ZAMONAVIY TA'LIMDA FAN VA INNOVATSION TADQIQOTLAR JURNALI. – 2024. – Т. 2. – №. 1. – С. 74-80.
10. Mo'minovna M. M., VA N. D. O. S. T. M. S., HAQIDA U. I. S. Q. INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM.–2023 //T. – Т. 3. – С. 348-350.